

onmiddellijk tegenvoorbeelden. Wat hou ik over? Korte scènes, situaties, voorvallen, gebeurtenissen die bijna niets 'zeggen'. Of toch?

Een rijhuis met een poort en een inzedeur, erachter een onoverdekte ruimte met auto's. Een jonge Marokkaanse stapt uit de poort – nonchalant, een blik naar links en rechts. Ze verdwijnt richting Vierwindenstraat. Tien minuten later komt een jonge man naar buiten. Hij stapt zijn auto in. De vrouw – autoradio in de hand – keert terug, samen met een meisje. Ook zij stappen in. De man start de auto, maar ze vertrekken niet.

Twee Marokkaanse meisjes verlaten de Marokkaanse bakker. Eentje zegt 'regardes, je le jette' en ze gooit een koekje hard tegen de grond. Het droge koekje spat open, beiden lachen. Het is net opgehouden met sneeuwen.

Een open plek op de donderdagmarkt. Hier, waar de mensen vertragen om zich te oriënteren, staan stevast duur geklede, allochtone mannen. Hier kun je straffeloos vrouwen bekijken. En ze zijn talrijk, de vrouwen: de oude en de jonge, de dikke, de in het zwart geklede, de met grijze en bruine regenjassen, de met hoge hakken, de met loshangend haar, de modieus geklede, de Arabische, de zwarte. De dochters van Zap Mama.

Waarom weiger ik dit materiaal te interpreteren? De vraag wordt dikwijls herhaald. Soms zeg ik: wat we er uit kunnen leren, weet ik ook niet. Ik heb dingen gezien en ik vertel ze door en misschien moeten we dat vaker doen.

Misschien toch één conclusie. We moeten wat mensen letterlijk doen en vertellen, weer zichtbaar maken, bespreekbaar en besproken. Op de breuklijn tussen stad en wijk moeten we een podium zetten, een plaats waar mensen kunnen zeggen wat er gebeurt en wat het betekent. Stem geven aan wie er nu geen heeft. Iemand zegt: 'Ici à Molenbeek, il y a des intellectuels, probablement il y a des peintres, des artistes etcetera. Mais il faut qu'il y ait un lieu où les gens viennent s'exprimer et où d'autres qui viennent écouter, les regardent pour se reconnaître à ces gens-là. Du moment qu'on n'a pas ces locaux-là, comment voulez-vous que les gens sortent?' De man aan het woord heeft het niet over socio-culturele verenigingen, hij heeft het over neutrale, stedelijke ruimtes. Hij wil meer stad in zijn wijk, 'avec plus de passage, de mélange'. Je wilt mensen zien, zegt hij, waarmee je kunt praten, boeiende mensen. Zijn die er nu niet? Toch wel, maar we kunnen ons niet blootgeven aan elkaar: 'We hebben altijd wel iets te verbergen. Families die proble-

men hebben, zoeken geen andere families meer op. Iedereen kent hier drie, vier andere gezinnen. Je hebt je vrienden en je houdt je vrienden, je wilt er geen andere kennen.' Universeel menselijk gedrag: opgesloten in je kleine kring, hunkerend naar verandering, naar de stad.

Ze zijn zelf al bezig met die neutrale ruimtes, bijvoorbeeld in het grote café op de Parvis, voorheen een extreem-rechtse kroeg. De flipperkasten van de vorige eigenaar blijven voorlopig staan, zegt de Marokkaanse waard. Hij toont het oude interieur, prijst het houten be-

'... en ieder mens of dier die een ander mens of dier in de ogen kan kijken, is zijn gelijke want ze lopen beide op dezelfde platte en dunne breedtegraadslinje, slaven van dezelfde koude en dezelfde warmte, rijk aan hetzelfde en aan hetzelfde arm; en de enige grens die bestaat is die tussen de koper en de verkoper, maar onzeker, want ze bezitten allebei het verlangen en het voorwerp van het verlangen, dat tegelijk leeg is en vol staat, en met nog minder onrecht dan het een onrecht is om mannetje of wijfje te zijn onder de dieren. Daarom gebruik ik voorlopig de nederigheid en verleen ik u de arrogantie, zodat men ons van elkaar kan onderscheiden op dit uur dat onvermijdelijk hetzelfde is voor u als voor mij.'
(Bernard-Marie Koltès, In de eenzaamheid van de katoenvelden)

slag, de ingewerkte spiegels, het geslepen glaswerk in de ramen. Op de prijslijst staan zowel muntthee als alcohol. De ouderen kaarten, voorin speelt MTV, behoorlijk hard. Op donderdagen, tijdens de markt, komen er ook Belgen. 'Faut voir que chaque'un est libre,' zegt Mohamed, 'qu'il boit ou qu'il ne boit pas.' In zo'n ruimte moet dat lukken, denk ik.

Maar het blijven uitzonderingen, die plekken waar stad en wijk samenkomen, de 'tussenruimtes' waar zowel privacy als anonimiteit op hun plaats zijn. In de buurt valt het nogal mee: in Molenbeek is het publiek domein zelden dwingend, integendeel, het bevat zo weinig indicaties dat je er eigenlijk alles kunt doen. Mensen doen er dan ook van alles,

soms met veel schroom en bedachtzaamheid, andere keren zich in zichzelf besloten terug.

In zijn relatie met de stad vindt de Molenbekaar veel minder tussenruimte. Wie hij als Brusselaar is, wordt door anderen bepaald. Andermans criteria geven aan wat hij waard is, het oordeel van de alomtegenwoordige professional, van de leerkracht, de sociale werker, de journalist,... Het leidt tot schaamte, enkele keren ook tot haat en woede. 'On sait bien qu'on n'est pas aimé parce qu'on fait partie de la masse, du peuple,' zegt Marco, jeugdwerker van Spaanse afkomst. 'On a l'impression d'être mépris par les plus riches. (...) Ici, comme autrefois à Berlin, on fait des murs, des murs avec la police, avec toute autre chose.' In Berlijn, zegt hij, wilden de communisten hun bevolking afschermen van de rijken, de mensen mochten vooral niet afgunstig worden. Hier is het net omgekeerd, vindt hij, de rijken zijn bang dat ze bestolen worden, 'ils ont peur que les autres leur ressemblent.'

In Molenbeek is de schaamte vooral voor jongeren dwingend. Meer dan in andere stadsdelen ontbreekt hen elke ruimte die als buffer zou kunnen optreden, die de definities van de buitenstaander zou kunnen relativiseren. 'Les jeunes, on leur dit qu'ils sont bons à rien et ils finissent par le croire eux-mêmes.'

Dat mensen niet meer het forum vinden om te zeggen wat er aan de hand is, is ook een (cultuur)politiek probleem. Hoewel het lokale leven in Molenbeek zeer fysiek is, wordt het op een grootstedelijke schaal haast onzichtbaar. Wie er woont, bevindt zich in een zwart gat. Culturele projecten die Molenbeek als voorwerp en niet als onderwerp hebben, werken dit beslist in de hand. Diegene waarover het gaat, bestaat ook na de productie niet. Als hij al zichtbaar werd, dan in de taal van de kunstenaar, de professional.

Misschien zijn schaamte en woede concepten die we beter niet weggooien. Ze betreffen ook onszelf: wij onderzoekers, journalisten, hulpverleners, cultuurwerkers. Kunnen we met die schaamte iets aanvangen, de schaamte wederzijds maken? En kunnen we op die manier onze blik minder dwingend maken, tussenruimtes creëren waar onze stem zwakker en de hunne sterker wordt? Misschien is dat nog wel de beste houding: een tijdje ophouden met spreken zolang zij waarover we spreken moeten zwijgen.

Paul Blondeel